

INTERVENȚII ASUPRA UNEI BIBLIOGRAFII ROMÂNEȘTI VECHI

Claudia LUPU*

Bibliografia românească veche 1508-1830, Tomul I 1508-1716, instrument științific privitor la un domeniu generos al culturii românești, acela al cărții vechi, a fost tipărită la București în anul 1903 de venerabilii Ion Bianu și Nerva Hodoș. Patrimoniul de carte veche românească a reprezentat de-a lungul unui sinuos și îndelungat fenomen socio-cultural un segment important, prin modalitatea lui concretă și dinamică de cultivare permanentă a limbii, fiind în același timp parte integrantă a culturii naționale.

Volumul ce a necesitat a fi restaurat, înglobează o cantitate uriașă de informații privind cărțile românești, autorii și artizanii lor, menit să demonstreze calitatea și bogăția unui patrimoniu național. Bibliografia românească veche constituie o componentă definitorie a istoriei culturii și un important instrument științific pentru valorificarea patrimoniului cultural național bibliofil.

Integritatea patrimoniului țării este o datorie ce nu poate fi neglijată, iar unul dintre cele mai importante obiective ale unui muzeu îl reprezintă siguranța că va putea fi transmis și viitoarelor generații.

Cu toată preocuparea pentru păstrarea în bune condiții a patrimoniului, îndelungata sa folosință, neglijența oamenilor sau situațiile accidentale, au condus de-a lungul timpului la degradări, uneori ireversibile, alteori descoperite la timp. Acestea sunt cauzate de trecerea timpului, de condițiile inadecvate de microclimat, de modul defectuos de mânuire și păstrare, de uzura funcțională.

Degradarea este un proces natural și continuu, de aceea toate eforturile trebuie concentrate la maximum către încetinirea acestuia. De cele mai multe ori obiectele sunt stabilizate și restaurate. De-a lungul timpului, restauratorul în activitatea sa se confruntă cu numeroase cărți deteriorate¹, provenind din cele mai diverse epoci istorice, purtând urme superficiale sau profunde.

Problemele apărute sunt, în marea majoritate a cazurilor, aceleași:

* Laboratorul de restaurare-conservare al Muzeului Olteniei din Craiova.

¹ F. Oprea, *Biologie pentru conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, Ed. Maiko, București, 2006

- degradări de natură mecanică ale învelitorii, localizate frecvent în zona colțurilor și marginilor;
- degradări mecanice ale scoarțelor: detașarea de corpul cărții, lipsuri de material, deformare și fragilizare;
- degradări ale cotorului: pierderea proprietăților adezivului, ruperea nervurilor și lăntișoarelor, degradarea pânzei, pierderi materiale ale cotorului exterior;
- degradări ale blocului de carte: rupturi și fisuri, fragilizarea hârtiei, pierderi de material.

Mecanismul de îmbătrânire este determinat de numeroasele interacțiuni dintre componentele materialelor și factorii de mediu.

Restaurarea este, în acest caz, o acțiune ce implică eliminarea degradărilor, stabilizarea și consolidarea părților constitutive.

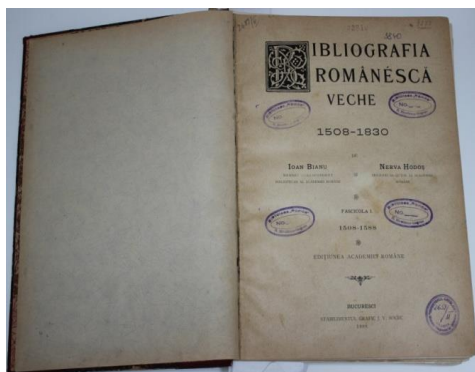
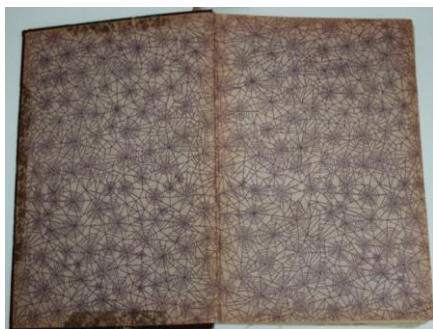
Bibliografia românească veche este tipărită cu cerneală neagră și roșie, în limba română, legată în coperti din carton învelite în pânză grenă și hârtie marmorată, iar la colțuri și la cotor avea același tip de pânză. Cusătura este realizată pe 4 binduri îngropate, cu 2 lăntișoare marginale.

În momentul intrării în laborator prezenta grave deteriorări atât la nivelul corpului cărții, cât și al legăturii.

Coperta înainte de restaurare

Începând cu anul 1800, în tehnologia de fabricare a hârtiei au fost introduse o serie de modificări atât în ceea ce privește compoziția, cât și metodologia de obținere (introducerea pastelor mecanice), fapt ce a dus la scăderea însemnată a rezistenței acesteia, mai ales la factorii climatici.

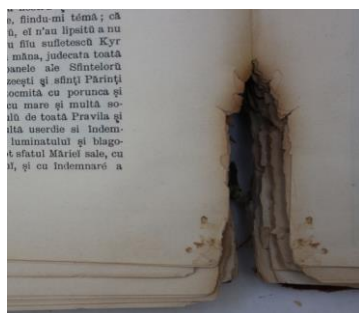
Imagini ale cărții înainte de restaurare

Hârtia (pasta mecanică) folosită ca suport de scriere era fragilizată, casantă, îmbrunată, prezenta plieri, franjurări, pierderi de material suport, halouri de apă, ardere în zona inferioară a cotorului.

Legătura își pierduse integritatea, ața de coasere era ruptă și arsă la nervura și la lănișorul din zona inferioară, adezivul din zona cotorului își diminuase proprietățile, permițând fracționarea blocului cărții. Cotorul exterior era desprins și suferise pierderi materiale, pânza era ruptă, învelitoarea avea uzură funcțională și pierderi materiale, scoarțele din carton erau deformate, ca urmare a păstrării în mediu umed. Învelitoarea posterioară era de asemenea deteriorată, ca și învelitoarea anterioară.

În urma examinării s-a constatat prezența degradărilor fizico-mecanice și chimice, volumul aflându-se în stare de degradare din cauza microclimatului, având un rol important și factorul uman.

Degradări cauzate de factorul uman: ardere, uzură de folosire, deteriorări produse de manipularea și păstrarea volumului în condiții necorespunzătoare.

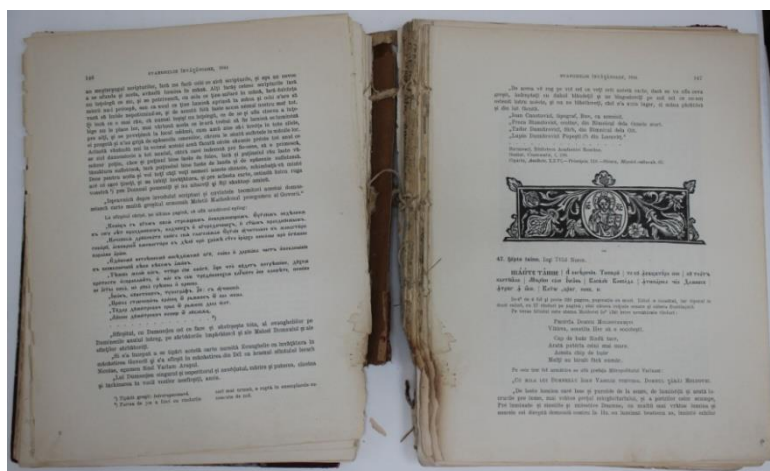

Degradări cauzate de ardere, în toată grosimea cotorului - detalii

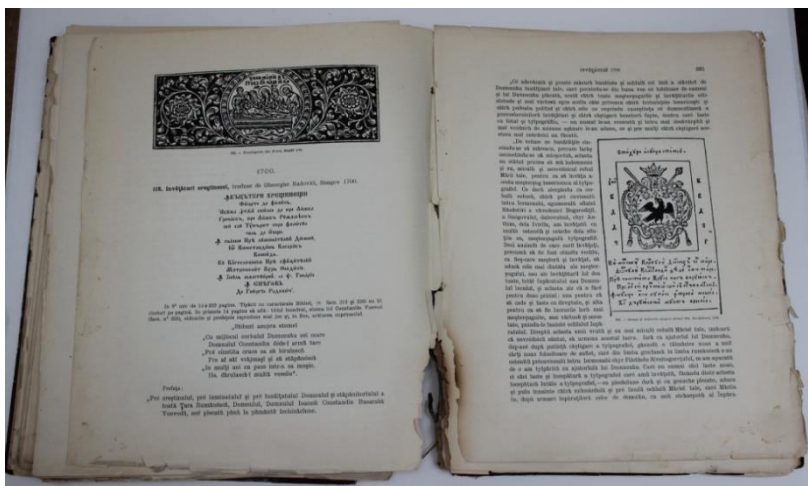
Degradări fizico-mecanice: învelitoarea din hârtie marmorată prezenta lipsuri materiale, ștergeri ale decorului, scoarțele erau deformate. Cotorul exterior era rupt și avea lipsuri materiale. Blocul cărții prezenta lipsuri materiale cu precădere în zona inferioară (în urma unei arderi), fragilizare, pulverizare, franjurări ale tranșei frontale, nervurile rupte.

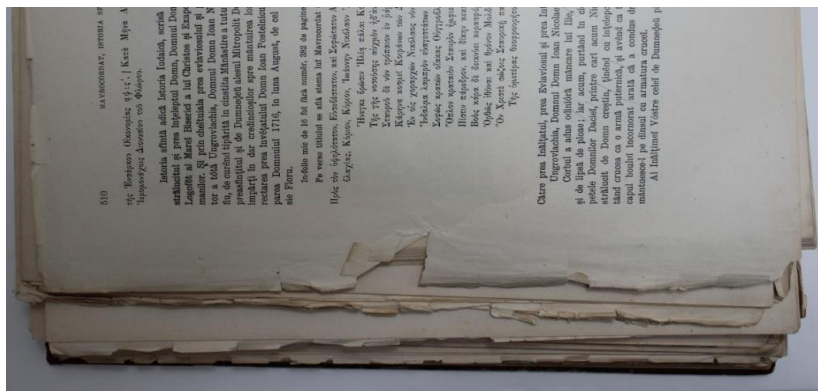
Pierderi materiale, uzură funcțională, pierderea decorului învelitorii posterioare

Ruperea nervurilor, pierderea adezivului, desprinderea filelor

Desprinderea filelor din bloc, ruperea aței de coasere

Pierderi materiale, franjurări, rupturi, fragilizarea tranșei frontale

Cotorul exterior înainte de restaurare

Desprinderea cotorului exterior

Degradări fizico-chimice: ca urmare a păstrării și manipulării improprii, volumul ce face obiectul intervenției de restaurare suferise mai multe forme de degradare chimică: modificări cromatice - pete cauzate de migrarea apei împreună cu impuritățile prezente, slăbirea rezistenței și îmbrunirea hârtiei suport ca urmare a acțiunii luminii și a acidității crescute (degradare oxidativă și foto-chimică), îmbrunirea accentuată a hârtiei în zona de ardere.

Cerneala de tipar neagră și roșie, folosită la redactare, este insolubilă în apă, iar însemnările cu creionul nu au prezentat tendința de solubilizare la nici unul din testele folosite: picurare, tamponare și frecare.

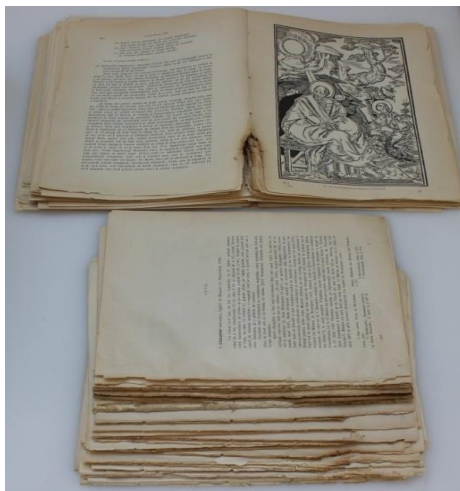
Având în vedere starea precară de conservare în care se afla volumul, s-a optat pentru restaurarea integrală a acestuia, restaurarea blocului cărții și refacerea cusăturii, respectând punctele de coasere.

S-a optat pentru desfacerea volumului din legătură:

- numerotarea filelor de carte în vederea reconstituirii caietelor după restaurare (oglanda filelor de carte);
- desfacerea din cusătură; concomitent cu aceasta s-au notat toate elementele caracteristice în vederea relegării volumului;

Desfacerea din legătură

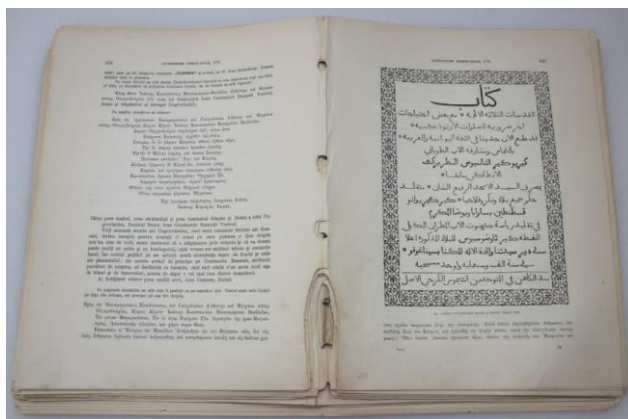
Detalii după desfacerea din legătură

- îndepărtarea impurităților fără a afecta suportul;
- curățarea uscată prin desprăfuirea cărții filă cu filă, cu ajutorul unei pensule cu păr moale, cu mișcări ușoare dinspre legătură spre exterior;
- curățarea umedă a fost realizată prin imersie în soluție hidroalcoolică la 25⁰C- 30⁰C urmată de băile de limpezire, până ce apa a rămas incoloră;
- uscarea liberă s-a făcut pe hârtii de filtru, pe rastel, la valori ale U.R. și al temperaturii adecvate, ceea ce a permis o bună evaporare a apei din hârtie;
- presarea intermediară între foi de filtru, platane și presă.

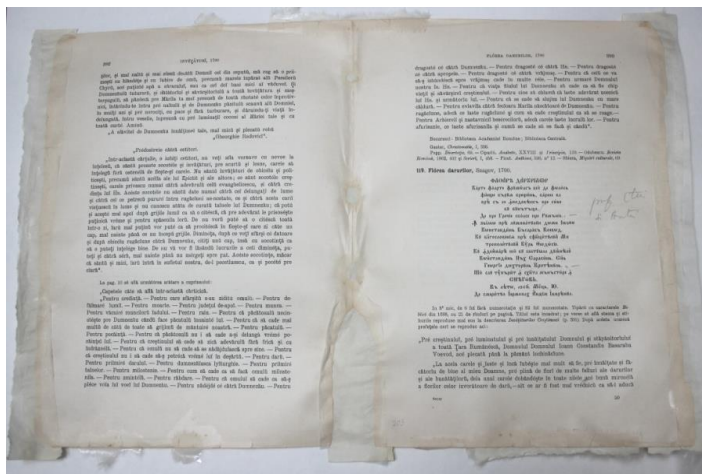
Infiltrațiile de umiditate excesivă, fragilizarea structurală a filelor, manipularea defectuoasă și neglijența, constituind suma degradărilor au condus la consolidarea zonelor fragilizate și a fisurilor. Au fost curățate părțile biodeteriorate din zonele netipărite, în vederea completării lacunelor la dublu cu hârtie și vâl, folosind ca adeziv C.M.C. 3% pentru completarea lacunelor, și C.M.C. 1,5% pentru consolidarea cu vâl.

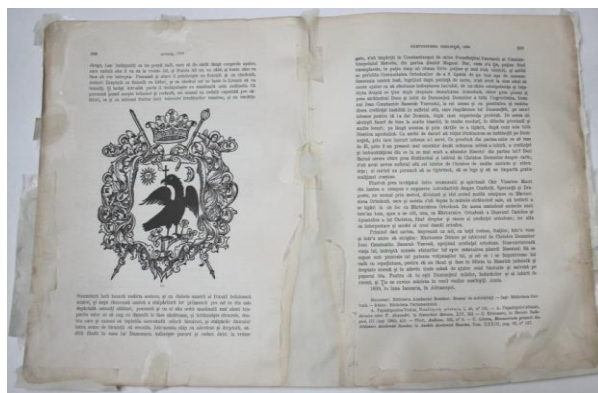
Curățarea zonelor lacunare

File de carte în timpul procesului de restaurare

Completarea zonelor lacunare

În timpul procesului de restaurare

După o presare intermediară a filelor de carte s-a îndepărtat surplusul de hârtie și vâl, de pe o parte și cealaltă. Pe porțiunea de lipire s-a aplicat un strat subțire de C.M.C. și s-a uniformizat suprafața cu ajutorul fălțuitorului. A urmat refacerea dimensională a filelor prin tăierea surplusului de hârtie, și presarea finală.

Filele de carte după completare și presare

După recompunerea caietelor și reformarea blocului de carte s-a trecut la etapele restaurării legăturii: fixarea nervurilor pe gherghef și

coaserea cărții pe patru nervuri îngropate, din sfoară de cânepă, și două lăntișoare marginale, încheierea cotorului interior cu pap de făină de grâu și căptușirea lui.

După presarea blocului de carte

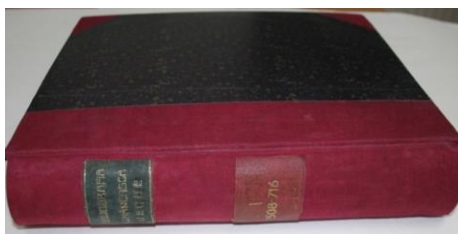
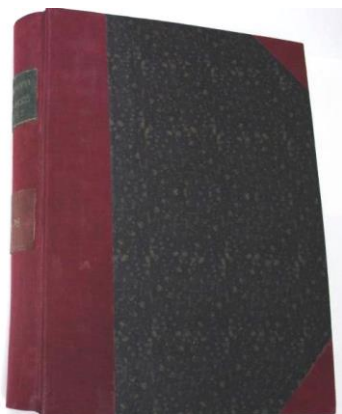

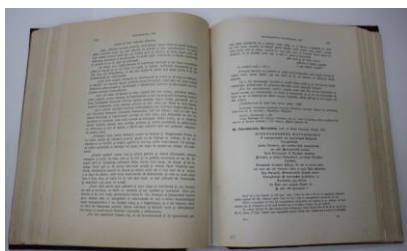
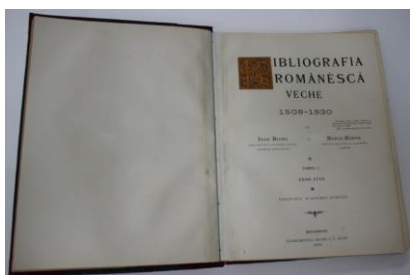
În timpul restaurării legăturii

S-au croit scoarțe din carton și au fost fixate pe corpul cărții prin lipirea capetelor nervurilor pe interiorul acestora, lipirea pânzei grena pe cotorul exterior și la colțuri, precum și a unei învelitori din hârtie pe scoarțe. Pe cotor au fost aplicate registrele recuperate, iar forțașurile originale restaurate au fost atașate pe interiorul scoarțelor. Restaurarea legăturii a restabilit unitatea volumului.

După finalizarea procesului de restaurare s-a realizat o casetă de protecție din materiale neutre (carton pH neutru, vinavil NPC) care asigură o bună conservare a volumului.

Bibliografia românească veche - după restaurare

Propuneri de conservare

În ceea ce privește conservarea, pentru a asigura o bună păstrare a cărții se fac următoarele recomandări:

- păstrarea în casetă, confecționată dintr-un material neutru din punct de vedere chimic;
- condiții de microclimat: $T=16-18^{\circ}\text{C}\pm 4$ (să nu fie așezat în apropierea surselor de încălzire); $UR=45-65\%$;
- este indicat să se evite fluctuațiile de temperatură și umiditate relativă, valorile de microclimat trebuie să fie stabile, permițându-se variații mici, deoarece valorile fluctuante provoacă degradarea materialelor;
- menținerea unui nivel scăzut al luminii (50 lucși).

INTERVENTIONS OVER AN OLD ROMANIAN BIBLIOGRAPHY

Keywords: restoration, conservation, old books, Oltenia

The materials of organic nature, in this case the paper, can suffer degradations not only as a result of the action of external microclimate factors, but also because of improper handling of these objects.

Therefore it requires a thorough identification as to properly assess the degradations occurred on them and applying appropriate restoration treatments.

BIBLIOGRAFIE

- Geba, Maria; Ursescu, Marta-Cristina; Căpățână, Oana-Mihaela; Andrei, Ana-Maria; Vlad, Ana-Maria, Hârtia – suport pentru scriere. Cercetare și conservare-restaurare, Editura Palatul Culturii, Iași, 2014;
- Nguyen, T.P.; Bouvet S, Étude comparative d'encres d'estampillage. În: Actualités de la conservation, lettre professionnelle de la Bibliothèque nationale de France. No 21, septembre-decembre 2003;
- Olteanu V., Din istoria și arta cărții, Editura Enciclopedică, București, 1992;
- Oprea, F., Biologie pentru conservarea și restaurarea patrimoniului cultural, Editura Maiko, București 2006;
- Oprea, F., Manual de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice, Ed. MNLR, București, 2009;
- Știrban, S., Conservarea și restaurarea patrimoniului muzeal din materiale de natură organică, Alba Iulia, 2002.